

BEATUS CAROLUS

COGNOMENTO MAGNUS, IMPERATOR AUGUSTUS.

B. CAROLI MAGNI IMPERATORIS

VITA, AUCTORE EINHARDO.

PROLEGOMENA.

(Pertz, Monumenta Germaniæ historica.)

Nullus heronum qui medio ævo eminerunt Caroli Imperatoris, historicorum nullus (a) Einhardi famam æquavit. Uterque gente et indole Germanus; et hic quidem, ut (b) recentiores, fallaci tamen conjectura ducti, tradunt, e regione sylvæ Ottonianæ pago Moingowe in Francia orientali oriundus, sub finem regni Pippini aut primis Caroli annis natus est (c). Cujus in aulam mox ut intravit, ab eo enutritus (d), atque postea et regni administrandi (e), et litterarii quo rex maxime delectabatur otii particeps effectus, talem se præbuit, ut perpetua regi et liberis ejus amicitia, post mortem quoque duratura, devinciretur (f). Una cum rege Alcuini discipulus, arithmeticæ gnarus ab ipso prædicatur (g). Puella nobilissima (h), Imma, quam regis filiam fuisse (i) posterius voluerunt, in matrimonium ducta, Yussinum ex ea filium suscepit (j). Summo igitur loco habitus, beneficiisque auctus (k), inter cetera abbatias S. Bavonis (l) et Blandiniensem Gandavenses (m), immunitate judi-

ciaria donatas, accepit; quibus vel Carolo vel Ludovico imperante abbatie S. Servatii Trajectensis (n), S. Chlodoaldi (o), ecclesia S. Joannis Ticinensis (p), et annis 816-823 abbatia Fontanellensis (q), accesserunt. Anno 803 inter proceres recensetur (r), quibus obsides Saxonici custodiendi commissi erant. Operum regalium exactor constitutus (s), maximæ molis ædificia, pontem Moguntiacensem, palatia Ingelheimense et Aquense, et quam hodieque admiramur, basilicam Aquensem, simplicitate, soliditate, et concinnitudine æternam ingenii ejus testem, etsi non inchoasse, perfectiæ tamen credendus est. Imperatori domi militiæque semper adhæsit (t), nec nisi semel, cum anno 806 legatus testamentum ejus Leoni papæ subscribendum porrigeret (u), ab eo discessisse videtur.

Anno 813, filiis Caroli majoribus natu defunctis, præcipuus ei Ludovici in societatem imperii sibi asciscendi auctor fuisse traditur (v). Proximis post obitum Caroli annis in grati et venerabundi animi

(a) Ita nomen scribendum esse, chartæ Einhardo a Ludovico imperatore concessæ (una pro monasterio Blandiniensi Einhardum scribit), et catalogus procerum Saxonie an. 803 (*Einhardus*) tum ipse in Annalibus an. 806, in duabus chartis pro monasterio Laureshamensi, aliisque quas notis Tironianis exaratas Parisiis nuper inspexi, in epistola ad Lupum, et in translatione SS. Marcellini et Petri historia (c. 1), necnon amicorum ejus præcipui, Gerwardus in versibus vite Karoli subjectis, Lupus Ferrariensis (ep. 1, 2, 4, 5) et Rhabanus (in Epitaphio), cœvi Ermoldus Nigellus (II, 31, *Heinardus*), Walafridus Strabo (*de Einhardo*), Frotharius Tullensis (epist. 16), Anonymus vite Ludovici auctor, cap. 41 (*Heinhardus*), Chronographus Fontanellensis (*Heinhardus* et *Einhardus*), tum Annalista Fuldensis an. 874, poeta Saxo, ut præcipuos noni tantum seculi scriptores adducam, evidentissime ostendunt. Unus tamen alterve posterioris ævi liber nomen ejus et in *Eginhardum* et *Agenardum* profert, quod variis præterea modis deformari, codicum recensio infra instituta monstrabit. In unico epistolarum codice, Lugduni-Clavati a me anno 1827 iterum reperto, initialis tantum littera E exprimitur.

(b) Codex bibl. regie Hannoveranæ, cujus ea de re sententia infra in codicibus recensendis sub B 8 edetur; et scriptores haud ignobiles nostro ævo propiores.

(c) Nam cum Caroli libris nutritus est, et in epi-

PATROL. XCVII.

B stola ad Lupum anno 836 scripta senem se prædicat.

(d) Vita Caroli præfat.

(e) In Præfatione, et Ermoldi Nigelli II, 31, 34.

(f) In Præfat.

(g) Alcuini epistola 85. Opp. I, 126.

(h) Lupi epist. 4 ad Einhardum.

(i) Primus monachus, chronici Laureshamensis sæculo duodecimo auctor.

(j) Einhardi epistola 30.

(k) Exempli gratia, Fredeslare, Einhardi ep. 37.

(l) Miræi Opp. dipl. I, unde annales Gandavenses supra p. 187 erroris in anni 826 numero arguuntur. Einh. ep. 12, 22, 44; hist. transl. SS. Marcellini et Petri.

(m) Ibid. et Einh. ep. 12, Hist. transl. S. Wandregiselli.

(n) Einh. epistola 52 et charta notis Tironianis scripta codicis regii Paris. n. 2, 16.

(o) Einh. ep. 2.

(p) Einh. hist. transl. SS. Marcellini et Petri c. II, n. 12.

(q) Chron. Fontanell.

(r) In Prodomo Germaniæ sacræ, T. I, ex codice quem S. Pauli in Carinthia denuo exscripsi.

(s) Chron. Fontanell. Walafridi Strabonis carmen de eo, et Rhabani epitaphium.

(t) In Præfatione.

(u) Einh. Annales ad an. 806.

(v) Ermoldi Nigelli lib. II, v. 31 seqq.

signum (a) Vitam ejus scribendam sibi proposuit, et ante annum 820 absolvit; anno enim sequenti 821 jam inter libros monasterii Sindicozes-Auva (b) occurrit, et anno 830 vel 831 famam ejus late patuisse, ex Lupi epistola ad Einhardum intelligimus. Conqueritur in præfatione de litterarum in aula honore jam jam imminuto, et quamvis apud Ludovicum imperatorem locum honoris pristinum retineret, tamen jam tum præsentiens se rebus imparem, quarum e medio amicus suus magnus d'accessisset, et otium quo aliquando perfrueretur, multimoda cogitatione meditari cepit (c). Quam ob rem villas Michilinstat et Mulinheim in saltu Ojanwald a populari frequentia valde remotas nactus, eas sibi et Immae uxori ab imperatore concedi rogavit (d). Qui petitioni non solum annuit, sed cum anno 817 Lotharium regem constitueret, Einhardum potissimum qui ejus curam gereret, quique eum de moribus corrigendis et honestis atque utilibus sectandis sedulo commoneret, elegit (e). Unde et magna post inter utrumque necessitas remansit (f). Anno 818 Imma consentiente villam Michilinstat monasterio Laureshamensi contulit (g). Paucis postea annis cum uxore consilium inivit, ut fratris et sororis more in posterum viverent; quod tamen amoris imminuti signum non fuisse eo probatur, quod Imma in mariti domo usque ad obitum suum commorata est, rebusque ejus omnibus ut solita erat præfuit (h). Einhardus vero presbyter consecratus (i), basilicam non indecori operis in prædio suo Mulinheim ædificavit, et anno 825 Radleicum notarium suum reliquias sanctorum arcessitum Romam misit (j). Quæ vix ægre impetratæ, annis 826 et 827 in monasterio illo Mulinheim, quod jam Seligenstadt audit, sunt reconditæ.

Cum igitur inter doctos clarus (k) et consiliariorum imperatoris cum H. Idoino abbate S. Dionysii facile princeps, regni negotiis magna ex parte præset, et licet statura parvus, Magni Einhardi nomine ferretur (l), gravis sensim sensimque rerum palatarum commutatio intervenit. Carolo enim puero ex secundi imperatoris nuptiis nato, totum Judithæ et Ludovici studium in eo vertebatur, ut partem ei regni inter reliquos filios distributi vindicarent. In quo cum aliquantum temporis consumpsissent, re publica magis magisque neglecta, omnia ita pessumdari ceperunt, ut Einhardus desiderio in prædia sua secedendi totus jam repletus (m). Nec tamen abstinendum ratus, quin antea animam imperatoris tentaret (n), oblatis ei anno 828 Gabrielis archangeli monitis, duodecim capitibus comprehensis, et quo facto opus esset indicavit, et seditionem nisi illud adimpleret exortatam prædixit (o). Imperator libello perlecto, alia fecit, alia neglexit (p). Biennio post cum imperatoris aula magis magisque in partes traheretur, et Juditha Bernhardum, Septimaniæ ducem, camerarium constitui impetrasset, e contra filiorum amici

A Lotharium in subsidium vocarent, Einhardus apud discipulum quondam suum, ne se patri opponeret, diligentius institit (q). Interim Bernhardus auctoritate sua ita abusus est, ut adverse partis principes sibi extrema potius tentanda quam illum diutius tolerandum putarent; et initio anni 830 cum imperator in Britannica expeditione Compendium venisset, exercitu seducto, rebellionem concitarunt. Quo nuntio accepto, Einhardus, qui Juditham Compendium sequi jussus, valde ægrotus usque Valentianam venerat, Gandavum nave recessit, et novo jam rerum ordine imminente, missionem ab imperatore petiit (r). Qua impetrata (s), mense Martio Mulinheimum se recepit. Sed cum rem publicam factionibus quasatam in diversa ferri conspiceret, mense Aprili vel Maio (t) Lotharii imperatoris ex Italia reducis colloquium expetiit (u), et postea conventum illum magnum in quo in totius regni statum inquirendum esset, adire sibi proposuit (v). Qui cum Kalendis Octobribus Noviomagi celebraretur, Lotharius amicis intercedentibus patri reconciliatus est. Ubi et Einhardum nostrum fidelem operam dedisse, eo magis ut credamus inducimur, quod imperatorem ætate anni 836, cum unicum jam consilium de Lothario sincere sibi uniendo agitare, amicum suum vetulum Seligenstadi ultro visitasse legimus (x).

Reliquum vite, religioni, litteris, amicis deditus, in maxima regni perturbatione per quietem egit (y). Nec auctoritate qua valebat pagensium et vicinorum rebus benignæ consulere (z), nec apud amicos in palatio remanentes pro oppressis intercedere (aa) destitit. Ecclesiam Mulinheimensem, martyrum meritis jam longe lateque celebrem, adornavit et plumbo textit (bb). Libris conscribendis non tantum, quantum olim inter regni negotia, tempus impendit (cc). Annales quos de Pippini Caroli et Ludovici rebus in palatio constitutus ediderat, ultra annum 829 non producendos existimavit. Scripsit præterea libros de historia translationis sanctorum Marcellini et Petri, et ad Lupum libellum de cruce adoranda. Epistolæ ejus quæ supersunt, historiæ auctoris et temporis illius illustrandæ multum conducunt. Historiam Saxonie, sive libellum de adventu, moribus et superstitione Saxonum, et historiam translationis sancti Alexandri, ab Adamo Bremensi ei tributas, Rudolfo et Meginhardo Fuldensibus deberi constat. Lambecius vero (dd) abbreviationem chronici ab orbe condito usque ad annum 809 ei vindicare conatus, nullo plane fundamento nititur, nec meliorem jure alii Einhardi cujusdam psalterium quod in bibliotheca Bcbiensi recensetur, nostro ascripserint (ee). Quæ verò edidit, ita comparata sunt, ut præcipuum ei inter historicos locum assignent. Scripsit enim summa integritate animi, non extera et aliena, sed tempus suum, sed amicum, nec docte tantum, sed ut is qui ætatem in re publica administranda consumpsisset.

- (a) Præf. Vitæ.
 (b) Apud Neugart episcopat. Constantiens. p. 540.
 (c) Hist. translationis SS. Marcellini et Petri c. 2.
 (d) Ibid. c. 2, et dipl. Ludovici in Codice diplomatico Laureshamensi I, p. 44.
 (e) Einh. epist. 34.
 (f) Ibid. et epp. 43, 48-50.
 (g) Cod. dipl. Lauresh. I, p. 46, 48.
 (h) Einhardi epistola ad Lupum, et Lupi 4.
 (i) Anno 826 missam legit. Hist. transl. c. 42. anno 827 abbas fuit. Hist. transl. cap. 69.
 (j) Hist. transl.
 (k) Cf. chron. Fontanell.
 (l) Walafridi carmen de Einhardo Magno.
 (m) Hist. transl. c. 2, 46, 50. et al.
 (n) Paulo antea offensam imperatoris incurrisse videtur; scribit enim Gerwardo palatii bibliothecario, cap. 14, se Seligenstadi immorari jussum, et septem dierum absentiam sibi penalem futuram. Epistola ca-

D amicum suum de monitis Gabrielis imperatori tradendis consultit.

- (o) Hist. transl. c. 17, 48. Ann. Fuld. an. 874.
 (p) Hist. tr. c. 47.
 (q) Einh. epist. 34.
 (r) Epist. 40, 41, 42, et alia nondum edita.
 (s) Epist. 42.
 (t) Annal. Berth. an. 830.
 (u) Epist. 43 et alia inedita.
 (v) Epist. 44.
 (x) Ann. Fuldenses an. 836.
 (y) Epist. 47 init.
 (z) Epist. 6, 7, 15, (ibi loco Boma legendum videatur Imma) 16, 17, 18, 25, 33, 54.
 (aa) Epist. 27, 28, fortasse et 26, 27, 48, 49, 51.
 (bb) Ep. 46.
 (cc) Ep. ad Lupum et ep. 50.
 (dd) Comment. bibl. Vindob. II, p. 395, 398.
 (ee) Mansi in Fabricii Bibl. mediæ et inf. Latinitatis, lib. v, p. 88.

Litteras Græcas (a) æque ac Romanas coluit, et ex antiquis non tantum historicos et poetas (b), mathematicos, grammaticos (c) et rhetores (d), sed Patres (e) etiam et sui ævi scriptores (f) legit (g). Cumque temporis sui virorum prudentissimus et doctissimus haberetur (h), commercium ejus a juvenibus optimæ indolis expetitum fuisse, facile nobis persuadebimus. Lupum, Ferrariensem postea abbatem, qui eruditus in Germaniam missus fuerat, præcipuum cultorem habuit (i); cum Rhabano, Fuldensem tunc temporis abbatem, quem propter doctrinæ copiam et morum probitatem magni fecit, societate continua junctus erat; cum eo bibliothecæ suæ catalogum communicaverat (j), ei libros commodavit (k), ei filium unicum Vussinum moribus et doctrina formandum et monachum erudiendum commisit (l). Imæ etiam, dulcissimæ sororis, contubernio per aliquot annos gavisus est; quam anni 836 initio defunctam (m) adeo luxit, ut totum quod sibi superesset dierum, in mœnore transigendum statueret (n). Illam neminisse, illam intimo corde amplecti, illius se apud Deum intercessionem commendare, unica viventis voluptas, unicum morientis solamen fuit; in hæc vota animam Creatori reddere disposuerat (o). Obiit a. d. viii Kal. Augusti, anno 844 (p). Corpus in ecclesia Seligenstadensi sepultum, eique hoc a Rhabano epitaphium ascriptum est:

Te peto qui hoc templum ingrederis, ne noscere

Quid locus hic habeat, quidque tenens moneat.
Conditus ecce jacet tumulo vir nobilis isto,

Einhardus nomen cui genitor dederat.
Ingenio hic prudens, probus actu atque ore facundus
Exstitit, ac multis arte fuit utilis.

Quem Carolus princeps propria nutrit in aula,
Per quem et confecit multa satis opera.

Nam horum sanctorum condigno functus honore
Exquirens Romæ corpora duxit et huc,
Ut multis prosint precibus curaque medeque,
Ipsiusque animæ regna poli tribuant.

Christe Deus, hominum salvator, rector et auctor,
Æternam huic requiem da super astra pius.

Fuerat Einhardus statura brevis, sed ardorem animi corporis agilitate exprimebat. Exstat ea de re testimonium Theodulfi episcopi Aurelianensis, cujus *Nardulum* Einardulum abbreviatum esse credo, Alcuino Beseleel audit, ab artifice, quem arcam fœderis ædificasse legimus.

Talem virum, si historiam sui temporis scribendam sibi proponeret, opus rerum copia et dicendi ornato eximium editurum fuisse, facile quisque intelligit. Altissimam scribendi materiam ei suppeditasse, ex supra allatis iisque quæ de se ipso atque de epistolis (quas exstare dicit) et legationibus ad imperatorem directis proficitur, patet; et veritatis non minus studiosum quam capacem in referendis (q) cladibus Francorum et fama sinistra de Caroli

(a) Eum Græca intellexisse, et proverbium in Vita Caroli recitatum et Lupi ep. 5, et quæ de Carolo ejus linguæ perito refert, testantur.

(b) Virgilio Georgica, ep. 30.

(c) Ibid Lupi ep. 1.

(d) Vitruvium ibid. Cf. Lupi ep. 5.

(e) Einh. ep. ad Lupum.

(f) Exempli gratia, Paulum Diaconum.

(g) Epp. 30?

(h) Anon. Vita Ludovici, cap. 41; Ermol. l. i. c. Chron. Fontanell.

(i) Lupi ad Einh. epp.

(j) Lupi ep. 1 ad Emma.

(k) Lupi ep. 5.

(l) Ep. 30, et Einh. epp. ad Lupum. Fuldensem bibliothecam Einhardus inspexisse videtur, novit enim ibi capsellam, in qua verba et nomina obscura demonstrari possint, ep. 30.

(m) Obiit hieme; Lupus post Aldrici obitum (vi

filiabus ac conjurationibus propter immanem Fastræ crudelitatem exortis agnoscimus.

Ex operibus ejus, quæ modo existant, Annales t. I edidimus, epistolis et historia translationis sanctorum Marcellini et Petri in posterum repositis. Quibus tamen Vita Caroli apud æquales et apud posteræ ævi homines palmam præripuit; nam nec ullius per medium ævum historici, uno Martino Polono excepto, tot Codices exstare, nec cujusquam eorum scripta ita certatim ab omnibus qui Caroli res attigerunt decerpta esse meminimus. Laudis ejus partem Carolo, partem sibi, Einhardus debet. Sane nec sæculis proxime antecedentibus nec sequentibus historicum inveneris, qui ea cogitationum vi, claritate sententiarum, eaque dicendi arte excellat. Debuit id studio Romanorum, Ciceronis præcipue et Suetonii, quem in tantum cordi habuit, ut non solum operis dispositionem sed et integras haud raro sententias inde mutuatus esse videri possit. Primus ei ante oculos versabatur, quem Carolus factis quodammodo æquaverat, Octavianus Augustus, et Titus; sed nec Tiberium Claudiumve aspernatus est. Unde nonnulla operis loca, varie agitata, lucem accipiunt, e. g., quod cap. 4 dicit, se de nativitate et infantia vel etiam pueritia Caroli nec scriptis nec auditu aliquid percipere potuisse. Certe quæ Suetonius de Caesaribus nonnullis tradidit, talium de Carolo ex libris saltem hauriendorum facultas Einhardo non suppetebat; quam tamen ob causam recentiorum quidam acriter in eum inveci sunt, de Carolo anno 754 coronato sibi constare gloriati; quod nec Einhardum ignorasse, utinam ex annalibus ejus discere voluissent! Ex Pauli Diaconi libello de episcopis Mettensibus paucas sententias in librum suum recepit. Ut autem nemo alios impune imitatur, ita Einhardum quoque uno alterove loco ejus rei poenas dedisse haud diffitear; nec omni annis id effecit, ut antiqui plane sermonis compos fieret, quippe qui vel contra grammaticam aliquoties peccaverit. De quo nulla amplius dubitatio locum habere potest, cum sexaginta jam Codicum ope novam Editionem instituerimus. Tot Einhardi exempla superesse nemini antea persuaderi potuisset, quorum majorem partem in Germaniæ, Italiæ, Helvetiæ, Belgii, Galliarum, Britanniarum bibliothecis ipsemet evolvi.

In tanta librorum copia in primis spectandum erat, ut quo nexu alter ab altero, omnesque ab Einhardi authentico, penderent, investigarem, levique negotio omnes qui modo supersint Codices a duobus exemplis derivari animadverti.

Sunt igitur prioris classis Codices, quos ab ipso Einhardi authentico, diversa licet ratione, descendisse puto:

1) C. bibliothecæ Cesareæ Vindobonensis in catal. historiæ profanæ, n. 667 signatus, membranaceus in-4°, sæculi ix exeuntis, cujus scriptura specimen in tabula operi annexa dedimus. Subscriptionem teste, sæculo decimo undecimo monasterio

Id. Oct.) in Gallias redux (Lupi ep. 41), Einhardum mense Junio visitavit.

(n) Einh. ep. ad Lupum.

(o) Epp. ad Lupum, ep. 32.

(p) Qui Einhardum annum 848 supergressum voluit videant quomodo Rhabani epitaphium Ratleici, successoris Einhardi, interpretentur. Ratleicus juvenis obiisse ibi legitur; at quomodo juvenis dici potuit, qui ante viginti quinque annos jam Einhardi notarius, et ab ipso Romam legatus fuerat? Ratleicus certe (ne juventutem nimium extendamus) paulo post Einhardum defunctus est, Abbatæ Seligenstadensis historia sæculo nono densis tenebris involvitur; Weinckensii Navarchia Seligenstadensis, Eginhartus, et historia translationis SS. Petri et Marcellini, legendi nauseam movent.

(q) Ludovico imperante, et dum ipse primus ejus consiliarius erat.

sancti Maximini Treverensis pertinebat. Prologus deest. Einhardi librum manus quadam secunda scriptori coactanea nonnullis locis correxit, nec alia anonymi Vitam Ludovici imperatoris subiecisse videtur. Loci aliquot usu attriti, atque colore recenti iaducto, sæculo XIII, restituti aut depravati sunt. Voces et sententiæ ita haud raro connexæ, ut distinctionis signis nullam fere vim inesse sentias. Compendia scribendi pauca eaque solita; *ae* et *oe* aut duabus litteris aut *e* simplici vel caudato expressa, *t* et *c* parum discreta. Loco tituli antiqui *Vita Karoli imperatoris*, jam fere deleti, sæculo XIII, alius *Vita Karoli magni imperatoris* superscriptus est. Totum opus anno 1820 exscripti.

2) C. bibl. Christianæ reginæ in Vaticano n. 637, chartaceus in-4° sæc. XVII inscriptus: *Vita Karoli imperatoris edita ab Eginardo sui temporis impense doctissimo et educato ab eodem principe incipit feliciter*. Præter Einhardum Vitam Ludovici, genealogiam regum Francorum, et prosapiam unde ortus est Carolus, qui vocatur magnus, continet. Codici Vindobonensi mirum in modum consentit, ita ut ex eodem fere cum eo fonte fluxisse existimandus sit. Contuli eum an. 1821, atque lectiones in textu non receptas in notis omnes retuli. Ad eum proxime accedit.

2 h) C. bibl. regię Parisiensis n. 5925, membr., sæculi XIV, in quo Aimoini historiam Francorum excipit: *Vita et conversatio gloriosissimi imperatoris Caroli atque invictissimi augusti incipit*. Editæ ab Eginardo sui temporis impense doctissimo. Nec non liberalium experientissimo artium viro. Educato a præfuto principe propugatore et defensore religionis Christiane quam feliciter perlegendi currentes letamini in Christo. Prologus operis deest. Einhardum sequuntur gesta Caroli in Hispania. Loca præcipua, summis societatis directoribus id mihi facile concedentibus, cum Editis contulit cl. Færber.

2 c) C. bibl. regię Parisiensis n. 5943 B, membr., sæc. XIII, in quo anonymi Vitam Caroli ex eodem a Chesno, t. II, p. 50, editam sequitur, et gesta Caroli magni imperatoris præcedit. Inscriptur opus: *Incipit prologus Eginardi in Vita Karoli imperatoris*. Loca selecta D. Færber contulit.

3) C. bibl. regię Parisiensis n. 5927, membr., sæc. XI, primo loco Ademari Chronicon et chartam quamdam continet; quam sequitur: *Vita et conversatio gloriosissimi imperatoris Karoli invictissimi augusti edita ab Eginardo sui temporis impense doctissimo nec non liberalium experientissimo artium viro, educato a præfuto principe propugatore et defensore religionis Christianæ*. Codex jam in voce *Basilica* (cap. 17) deficit. Quæ supersunt cum Editis contulit D. Keller. Dum integer erat, sæculo XIII, exscriptus est, idque apographum jam.

3') In bibl. Parisiensi, N. 5926, exstat. Loca selecta contulit D. Færber.

3 b) C. bibl. Christianæ reginæ in Vaticano, quem an. 1821 totum evolvi, n. 692 signatus, membranaceus, in-fol. sæc. XII, littera Langobardica exaratus. Titulus ut in Cod. 2 b, exceptis vocibus *Karoli* et *doctissime*. Continet præterea anonymi Vitam Ludovici, et brevem Francorum historiam inde a Faramundo usque ad Henrici II imperatoris et Roberti regis tempora.

3 c) C. bibl. regię Parisiensis n. 5354, membr., sæc. XI, a D. Schneegans cum Editis collatus. Titulus item ac supra Codicis 2 b. Sequitur anonymi Vita Ludovici imperatoris. Apographum ejus est.

3 c') C. bibl. regię Parisiensis n. 4631, sæc. XV, collatus a D. Oberlin.

4) C. bibl. palatinæ Vindobonensis inter historicos profanos n. 684, membran., in-4° sæc. X. Inscriptur *Gesta ac vita Karoli imperatoris* jam deleta. Folia aliquot cum ante XIII exsisterent, ab illius ævi viro ope

A Codicis cujusdam secundæ classis, qui ad B 5 proxime accederet, suppleta, unaque lectiones nonnullæ ut ei videbatur emendatæ sunt, quæ quidem nota 4 B insignientia duxi. Codicis auctor magna cura opus explevit, ita ut paucis in eo vitii offendaris; *æ*, *ce*, *æ* et *e* sæpius quam nostri temporis usa requiritur, a diluit.

4 b) Codex a Marquardo Frehero Editioni suæ in Corpore SS. Francic., p. 453, adhibitus, ut plurimum Codicibus hucusque recensitis consensisse videtur, sed non ut oportuit in rem suam a Frehero versus est, quippe qui Editionem Nuenarianam plerumque tam presse sequatur, ut vel vitia typographica ad calcem ejus emendata rursus exprimat. Quare Freheri auctoritatem rarius, et fere non nisi quando a Nuenario discedit, invocavi.

5) C. bibl. Vaticanæ n. 3339, membr., in-folio, sæc. XIII, aut XIV, quem anno 1822 perlegi. Inscriptio: *Incipit præfatio libelli de Vita et Moribus atque actu Karoli excellentissimi regis*.

6) C. bibl. regię Parisiensis n. 4628 A, membr., sæc. X, titulum præfert: *Vita Karoli magni ab Einardo dictata*. Codicibus jam recensitis in majoris momenti lectionibus ut plurimum consentit, in scribendis vocibus *com*, *diconitur*, *cuncordia*, *cunsminter*, *cumpelleret*, *cumpositis*, *cumpletum*, *cunsmilitis* *cunvenientem*, nundum a vulgari modo recedit. Extenditur usque ad illa capitis 16 verba, *Extat proverbium*, quibus ultimæ Caroli voluntatis superscriptione adjuncta desinit. Collatus est a D. Weber.

6 b) C. bibl. regię Parisiensis n. 4955, membran., sæc. XI, collatus a D. Schneegans. Inscriptur: *Vita Karoli magni Franciæ regis atque imperatoris per Eginhartum illius quandoque alumnum atque scribam adjuratum, germani*. Libro finito genealogia stirpis Carolinæ inde ab Arnulfo usque ad Lotharium imperatorem, et post eam demum formula *Explicit Vita Karoli regis atque imperatoris* habetur.

7) C. bibl. Cottonianæ signatus Tib. C XI membranaceus, a D. Færbero cum Editis collatus.

7 a) C. olim Gemblacensis, membran., sæculi XI, in-8° vel 4°, quem an. 1826 Bruxellis inter Codices regios evolvi, post Geraldii poesin sive *librum duorum sodalium Waltharii et Haganonis*, librum nostrum ita inscriptum sistit: *Incipit præfatio Einardi super vitam domni Karoli imperatoris*. Lectiones ejus proxime ad Codd. 7 b, c, 10 f, g, h, 15, accedunt.

7 b) C. bibl. Bodleianæ, Laud. H 39 signatus, quem an. 1827 Oxonii evolvi. Est membranaceus in-folio min., sæculi XII, et Victoris Vitensis historiam persecutionis Vandalicæ, Pauli historiam Langobardorum, tum post Einhardi opus, librum bestiarum, Alexandri Magni, et ultimo loco Apollonii historiam continet.

7 c) C. quondam Paderbornensis societatis Jesu, a Joanne Bollandi Editioni suæ (in Actis SS. Januar., t. II, p. 874-888. Antwerpæ an. 1643) adhibitus, cujus ulteriora fata ignorantur; quare non ipsum, sed de eo Bollandum tantum adire licuit. Codici Cottoniano haud absimilem, lectio cap. 1, *monasterium Sithiu*, evincit. Ita in universum, quando de Collice non nisi paucæ mihi innotuerant, in eo inter ceteros collocando insignem quamdam lectionem sequi oportuit. Cæterum Bollandi Editio eo anterioribus præstat, quod Codicum suorum ope locos aliquos, rejecta Nuenarii corruptione, restituit.

7 d) C. Londinensis in collegio Sionensi asservatus, cujus aliquot lectiones a J. J. Schroëdero sibi transmissas Schminkius memorat. Codicem ad Paderbornensem accedere, ex eadem capitis 1 lectione, *monasterium Sithiu*, agnoscas. Inscriptio: *Vita, Karoli et orthodoxi imperatoris edita a Meinardo capellano ejus sui temporis impense docto*.

*Co. cod. bibl. palat. Vindobon. hist. p. i. of. nro. 667
 in quo Einhardi vita Karoli & Anonymi vita Ludouici III. habentur*

a) *ratu* *et*

IN NOMINE Domini OMNI POTENSIS PATRIS ET FILII ET SPirituSanCTI
 Descriptio atq. diuisio. que facta est a gloriosissimo atq. piissimodomo
 Karolo imperatore Augusto. anno ab incarnatione domini ihesu xristi per per per
 domini anno uero regni eius in francia. Et in. admirabilis regni
 imperii autem. in indictione. ius. quam pia & prudenti conside
 ratione facere decreuit. & domino annuente per facta de thesauris
 suis. atq. pecunia. que nulla die in camera eius inuenta est. In
 qua illud pro apud precauere uoluit. ut non ^{solu} elemosinam lar
 gatio. que sollem proter apud xristi anos de possessionibus eorum
 agrorum. prosequo que de sua pecunia or domine atq. ratione proficere
 sed etiam. ut heredes sui omni ambiguitate remota quid ad
 se pertinere deberet liquido cognoscere. & sine lite atq.

b) *me poterat post obitum eius a summa cum deuotione ad
 implere curauit: EXPLICIT*

CUM gesta prioru bona maluit maxime principum ad memoriam
 credidit gemina uel uirtus legentibus conforti. Alia enim et qui
 uirtuti & edificatiom. pro sunt alia cautela. Quia enim primi uisibiles
 consistunt ueluti specula. & ideo latere nequeunt quod fama et pro laus
 pro pagat. quod et diffisius cernit. Et tanto quicque illoru bono plurimi alli
 cant. quanto pro uentiores se imitari gloriant. Haec ita se habere ma
 rum prodant momenta. qui relatione sua posteritate instruere auda
 erunt quisque principum quo calle mortalium iter. tructe. Quorum nos
 studium imitari uolumus et pro sentibus in officio. ter futuris inuidi sed
 ad uirtutem atq. do amabilem. atq. orthodoxi imperis ludouici filio licet minus
 docto conradimus. Et acco etiam a absque furo adulationis dico. quia succum

c) *bus uelut damnum plurimaque spe quoniam tam dexteri quam populi sumptus.
 imperis reliquias cum magno honore metat transportari fecit. & in basilica
 pro meli quod mater eius condita erat nobiliter sepeluit*

Explicit

*Codex sancti Lucharii pro uirtutum archi epi liquet
 cum ab illis anathema sit. Um & ter e*

8 et 8') C. bibl. regiae Parisiensis, ex bibliotheca Notre-Dame n. 133, olim H 4, membranaceus, in-folio saeculi XII, quem an. 1827 evolvi, ex eoque descriptus C. ejusdem bibliothecae n. 6187, membr., saec. XIII, post praefationem hanc habent: *Vita Karoli magni imperatoris ab Einardo abbate capellano suo descripta*. Lectiones aliquantum corruptae. Deficiunt in verbis cap. 31, *Anno indictionis VII, v Kal. Febr.* In eodem volumine opus Turpini, excerpta ex quadam Alcuini epistola (Bouq. v, pag. 607), Caroli epistola Offae (ibid., pag. 627); visio de Carolo Martello, et Bedae historia Anglorum habentur.

8 b) Codex quo Hermannus comes Nuenarius in Editione sua, quae Coloniae Agrippinae anno 1521, in-4^a una cum Einhardi annalibus prodiit, usus est, aut ipse jam ab antiquis Exemplis nimis recelebat, aut quod magis credo, ab Editore, ut orationem concinniore et magis latinam redderet, multis in locis immutatus est. Cujus rei indicium id potissimum erit, quod in talibus reliqui omnes, quotquot supersunt, Codices unanimi plerumque consensu a Nuenario recedunt; quare plurimae lectiones ei peculiare ut merae conjecturae aspernandae et ne in annotationibus quidem referendae erant. Inscrubitur: *Vita et gesta Karoli cognomento Magni, Francorum regis fortissimi, et Germaniae suae illustratoris, auctorisque optime meriti, per Eginhartum illum quandoque alumnum atque scribam adjuratum, Germanum, incipiunt feliciter*. Cujus tituli verba quae in Codice 6 desiderantur, ab Editore adjecta fuerint. Proxime ad eum.

8 c) C. bibl. universitatis Bonnensis accedit, saltem in iis locis quos anno 1826 cum Editione mea contuli. Est membranaceus in-fol. longiori, saec. XII, et praeterea Capitularia nonnulla continet; qua de re cf. Rheinisches Archiv. t. I.

9) C. olim monasterii Prumiensis jam vero bibliothecae publicae Treverensis, membranaceus in-4^a minori, anno 1084 exaratus. Totius libri et praestantiorum praeterea locorum collationem bono publico instituit nobisque transmisit vir cl. Wytttenbachius. Einhardi opus titulo et praefatione caret.

9 b) C. bibl. Bodlejanae Oxoniensis membranaceus, in usum Schminckii a J. J. Schroederio cum Editis collatus. Aetatem utraque reticet; praefatio deest.

9 c) C. bibl. publicae civitatis Bernensis n. 208, membran. in-fol. saec. XIII. Paucae lineae post *Walah, Meginherius* desunt. Locos ejus aliquot an. 1823 inspexi, plus facturus, si per breve temporis spatium licuisset.

10) C. bibliothecae regiae Hannoveranae membr., in-4^a, saec. XII, quem in usum nostrum converti. Hic, ut infra monacho Sangallensi praefaturus uberius dicam, una cum quinque subsequentibus eundem fontem agnoscit. Continent enim post opus nostrum Einhardi Annales et monachum Sangallensem, tantaque invicem lectionum affinitate conjunguntur, ut jam antiquissimum monachi Sangallensis Codicem utriusque Einhardi operi subjectum fuisse opinari liceat. Quatuor prima Codicis Hannoverani folia cum praefatione, ut opinor, et initio operis usque ad illa capitis 9 verba, *Ut loci et angustiarum situs*, exciderunt. Ultima Vitae verba *Adimplere curavit*, Annalium initium *Hoc anno* eadem linea excipit.

10 b) C. bibliothecae ducalis Gothanae membr., in-4^a, saec. XII, quem viri cl. Jacobs, consilarii aulici et bibliothecarii, in rem patriam favore, manibus tenere mihi licet. Liber effigie Caroli, throno insidentis, armigero ad dextram stante, insignis, post monachum Sangallensem, pro tertio et quarto gestorum Caroli libro computatum, pauca de obitu Bedae presbyteri et versus duodecim de computo exhibit. Praefatio deest; inscriptio: *Incipit liber primus gestorum Karoli*. Textus haud raro temerarium scriptorem arguit.

10 c) C. bibl. regiae Monacensis, olim monasterii sancti Mangi in Stadt-am-Ilhof, in-4^a, saec. XII, a viro

A cl. Docenio repertus et a D. Bachlechner in usum nostrum collatus est. In eo quoque praefatio desideratur. Apographum ejus est:

10 c') C. bibl. Caesareae Vindobonensis inter historicos profanos, n. 990, membran. in-4^a, saec. XIV. Contuli eum anno 1820; lectiones ejus hic raro adduxi. Inscrubitur: *Incipit prologus librorum de gestis Karoli imperatoris*.

10 c'') Easdem fere lectiones ac Codices 9 b, et praecipue 10, 10 b 10 c, exhibent libri duo manuscripti, quos in bibliotheca sua fuisse Justus Reuberus olim retulit.

10 d) C. bibl. ducalis Modenensis chartaceus, saec. XV, quem ibi an. 1823 evolvi, duobus tantum tribusve locis consulendus erat.

10 e) C. bibliothecae electoralis Casselanae membranaceus anno 1498 exaratus. Apographum ejus Schminckio transmissum; inspexi eum 1824, nec in tanta librorum multo antiquiorum copia iterum perlegendum censui.

10 f) C. bibliothecae publicae Lugduni Batavorum, membran. a Schminckio cum Editis collatus. Cum vero cap. 6 eandem ac Casselanus sententiam omitat, utrumque conjungendum patet. Inscrubitur: *Vita et conversatio excellentissimi principis, domni Karoli, magni quondam imperatoris Romanorum et regis Francorum*.

10 g) D. Cantabrigiensis in collegio Caiogonvillensi (olim ecclesiae de Reading), a J. Gordon in usum Schminckii evolutus, cum Lugdunensi in easdem fere lectiones conspirat. Evolvi cum Cantabrigiae an. 1827, et ita inscriptum reperi: *Incipit prologus Alcuini in vitam Karoli magni regis Francorum et imperatoris Romanorum*. Exaratus est saeculo XII, in membrana, et post Einhardum Vitam Alexandri M., epistolam ejus ad Aristotelem de situ Indiae, et abbreviationem gestorum regum Francorum continet.

11) C. bibl. Caesareae Vindobonensis in catalogo Hohendorfiano n. 46, in-folio, membran., saec. XII, quem an. 1820 perlegi. Praecedat Pauli historia Langobardorum. Inscrubitur: *Incipit vita Karoli magni imperatoris*. Ex eodem Codice, quo sequentes quatuor, descriptus est.

11 b) C. bibl. regiae Parisiensis n. 4877, membr., in-fol. saec. XIII, in quo Einhardus Orosio et Langobardorum historiae subjicitur, et Alexandri Magni historiam et epistolam de situ Indiae praecedat. Titulus ut in C. 11. Loca selecta contulit D. Færber.

11 c) C. bibl. regiae Parisiensis n. 5997, membr., saec. XIII, in quo Vita inter historiam Northmannorum et abbreviationem gestorum regum Francorum collocata est. Titulus: *Incipit prologus in vitam Karoli magni regis Francorum et imperatoris Romanorum*. Loca selecta contulit D. Færber.

11 c') C. bibl. regiae Parisiensis n. 4937, membr., saec. XIV, apographum Codicis 11 c est. Loca selecta Færbero debemus.

11 d) C. bibl. regiae Parisiensis n. 5999, saec. XVII. In eo Caroli vitam historia Normannorum antecedit, abbreviatio gestorum regum Francorum subsequitur. Titulus ut in 11 c. Loca selecta D. Færber excerptis.

12) C. bibl. publicae Bremensis chartaceus in-4^a, saec. XVII. Goldasti manu ex bono satis exemplo descriptus; sed ab eo de quo, infra, sub n. 17, relaturus sum, differt. Librum paucis tantum locis aequandum censui.

13) C. bibl. Sangallensis n. 547, membranaceus, in-fol. majori, saeculi XI, aut XII. Bedae historiam Anglorum, gesta regum Francorum et opus nostrum complectitur. Praefatio adest; in fine operis nonnulla exciderunt.

14) C. Gladbacensis a Bollandi Editioni suae adhibitus; lectiones ab eo allatae tam paucae sunt, ut certi de eo nihil statuere liceat.

15) C. bibl. Guelferbytanae inter extravagantes, in-4^a, numero 152 signatus, membranaceus est in-8^a, saec. XV.

16) C. a Jacobo Morellio in Bibliotheca sua

manuscripta Graeca et Latina (Bassani an. 1809 edita) pag. 395-397, descriptus, membran., in-12°, saec. xv. Jam, ut Venetiis viro cl. Petro Bettio, humanissimo divi Marci bibliothecario, Morellii nepote, referente didici, in Britanniam ablatum est. Lectiones pleraque cum Editione nostra conveniunt; additamenta duo, nullius certe auctoritatis, in annotationibus retuli.

17) C. Goldasti, quem se a Schobingero accepisse testatur, in commentario ad opus nostrum a Schminckio publici juris factum, cum Editione nostra plerumque convenit. In commentario suo multa Goldastus docta, plurima minus necessaria, nonnulla scitu utilia attulit.

18) C. bibliothecae Palatinae n. 339, membranaceus, in-4° foliorum sexdecim, quem Excellentissimus dominus L. B. de Stein anno 1822 Romae inspexit, hieme jam proxima reperiri aequavit; quare eum hic ultimum primae classis recensui.

Secundae classis Codices omnes ex uno quodam fluxerunt, cui Gerwardus, Caroli et Ludowici bibliothecarius et praecipuus Einhardi amicus, tria in Caroli et Einardi laudem disticha ascripserat. Unde cum pateat Codices istos originem suam ad antiquissimum exemplum et Einhardo coaetaneum referre, qui studiosius ab Editore evolvantur digni videntur. Nec lectionum bonitas origini impar. Ut plurimum optimis et antiquissimis primae classis consentiunt, a qua tamen aliquot locis, praecipue quod Rodilandum inter occisos a Wasconibus minime referunt, omnino discedunt. Praefatio in omnibus, praeter Codicem B 2 b, desideratur. Plurimi hujus classis Codices in Germania, pauci in Italia Galliaeque exstant. Disticha illa hic referre juvabit:

Hos tibi versiculos ad laudem, maxime princeps,
Edidit aeternam memoriamque tuam
Gerwardus opplex (a) famulus, qui mente benigna
Egregium extollit nomen ad astra tuum.
Hanc prudens gestam noris tu scribere lector
Einhardum (b) magni (c) magnificum Caroli.

Codices igitur sunt:

B 4) C. bibl. Caesareae Vindobonensis inter Hist. eccles. n. 90, membranaceus, in-4° majori, saec. ix exeuntis. Ex instituto scriptoris vocibus demum capitibus 18: *Cetera quae ad interiorum incipit*. Diphthongum *æ, œ, e* saepius quam nos solemus scribit; voces singulae saepius aut cohaerent aut male separantur. Perlegi eum an. 1820.

B 2) C. Florentinus in bibl. Laurentiana, membran., in-folio majori, saec. xi. In eodem volumine Prosperi Chronicon, Jordanis res Geticae, gesta Francorum et Pauli historia Langobardorum habentur. Titulus: *Incipit gesta Caroli*. Textus tam prope ad B 1, accedit, ut ex eodem cum hoc fonte non derivari nequiverit. Excerpta Codicis, ab Heinricho Meibomio sibi transmissa, jam Besselius Einhardum editurus in rem suam vocavit, sed minori diligentia confecta, ita ut cum Florentiae an. 1822 degerem, eum denuo diligentius perlegendum statuerim. Praeter hujus Codicis apographum Florentiae asservatum, alterum exstat.

B 2') C. bibl. Caesareae Vindobonensis in Catalogo historiae profanae n. 477, chartae., in-fol., saec. xv, quod anno 1820 in usus nostros verti. Inscriptio: *Incipit gesta Karoli feliciter*.

B 2 b) C. bibl. regiae Parisiensis n. 6264, saec. xv, cujus lectiones selectas D. Færber exscripsit, ex Codice primae classis, fortasse 3 c, praefatione et titulo auctus fuisse videtur. Qui quidem sic se habet: *Vita et conversatio gloriosissimi imperatoris Karoli atque invictissimi augusti. Incipit edita ab*

(a) *Suplex B 1.*

(b) *Einhardum B 3, 3 c, d. Einardum B 5 b. Einhardum B 4 b.*

(c) *Magnum B 2.*

(d) Praefatio ea est: « Gesta Karoli magni . secun-

Eginardo sui temporis impense doctissimo nec non liberalium experientissimo artium viro educato a praefato principe propagatore et defensore religionis Christianae quam feliciter perlegendum currentes letumini in Christo.

B 3) C. bibl. Caesareae Vindobonensis inter historicos profanos n. 338, membranaceus, in-folio, Conrado III imperatore, saeculo XII scriptus, atque ante hos sex annos evolutus est. Inscriptur: *Gesta Karoli*. Praecedunt Rutberti historia expeditionis Jerosolymitanae et Chronica Isidori Hispaniensis, sequitur Liutprandi historia. Eum una cum Codicibus tribus vel quinque jam recensendis. ex eodem fonte profuissis, lectiones ex iis decerptas perlestranti facile patebit.

B 3 h) C. bibl. monasterii Claustroeburgensis supra Vinjobonam ad Danubium positi, membran., in-fol., saec. XII. In eodem volumine Pauli Diaconi Historia miscella, Liutprandi Historia et Reginonis Chronicon exstant. Inscriptur: *Gesta Karoli*. Codicem anno 1821 perlegi.

B 3 c) C. bibl. Caesareae Vindobonensis in catal. historiae prof. n. 1068, membr., in-8°, inscriptus: *Gesta Karoli regis magni*. Liber et Liutprandum et Reginonis chronicon continet. Eum et sequentes quatuor anno 1820 evolvi.

B 3 d) C. bibl. Caesareae Vindobonensis in catalogo Schwandneri, n. 1080, chartaceus, in-4°, saec. xv, et *Gesta Karoli* praetitulatus. In eodem libro Liutprandum et Reginonem invenias.

B 4) C. bibl. monasterii Zwetlensis in Austria membran., in-4°, saec. XII, qui praeter Einhardum Liutprandum, Victoris Vitensis Historiam persecutionis Vandalicae et Ottonis Frisingensis Chronicon continet. Inscriptur: *Incipiunt gesta Karoli*.

B 4 b) C. bibl. Caesareae Vindobonensis in catal. Historiae prof. n. 478, membran., in-fol., saec. XIII, absque titulo. Eisdem ac C. Zwetlensis scriptores et praeterea Pauli Historiam miscellam continet. Inscriptio abest.

B 5) C. bibl. palatinae Vindobonensis in catal. Hist. eccles., n. 110, membran., in-fol., saec. XII. Einhardi Vita ex Codice secundae classis, monachus Sangallensis ex Codice Hannoverano descriptus est. Versus in laudem Einhardi desunt. Titulus: *Incipit Vita Karoli magni imperatoris augusti et Saxonum apostoli ab Einhardo capellano suo composita*. Singulare in eo scribendi compendium (et=etiam) offendi.

B 5 h.) C. Moissiacensis an. 1127 exaratus, qui Chesnio ad manus fuit.

B 6.) C. bibl. monasterii Einsidlensis in Helvetia, membran., saec. XI vel XII. Quem, quia viro cl. Duingio referente, disticha illa tria exhibet, secundae classis adnumeravi. De textu ejus nihil praeterea nobis constat.

B 7.) C. bibliothecae Chisianae F. IV 75 insignitus, membran., in-8°, saec. x. Benedicti, sancti Andreae ad Soracten saeculo x monachi, Chronicon continet, cui nonnulla ex Einhardi Vita secundae classis inserta esse conspexi, ex capitibus, scilicet, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 30-33. Versus etiam Gerwardi, quamvis misere depravati, adsunt.

B 8.) C. bibliothecae regiae Hannoveranae, olim congregationis sanctimonialium in Wittingen principatus Luneburgensis, chartaceus, in-4°, anno circiter 1400 exaratus, et *Varia de Carolo magno*, a Scheidto, nisi fallor, inscriptus, inter alia ex Einhardo et Thegano decerpta continet. Illis tertium distichon, quod libelli auctorem prodit, subjectum, et loco verae praefationis, quam in hujus classis libris desiderari dixi, a scriptore Codicis (d) alia quaedam praemissa

dum Strabum. Ex cronica sancti alban Magunciensis. Gloriosissimi imperatoris Karoli magni vitam et gesta. Einhartus vir inter omnes huius temporis praetatos. non solum pro sciencia rerum et pro universa morum honestate laudis egregie descripsisse

est, quam Strabi auctoris nomine donavit, sine dubio quod eum Thegano præfatum esse vidisset. Cujus igitur ad exemplum et Caroli Vitam in capita distinguere conatus est; quorum ratio a recentiori paulum discedit, nec tamen hic referri meretur.

B 9, et 10) CC. bibliothecæ Universitatis Oxoniensis, n. 837, et apographum ejus in bibliotheca capituli Salisburicensis in Anglia, quos anno 1827 evolvi, membranacei, sæc. XIV, præterea Jordanis Historiam Gothorum et Historiam miscellam, Pauli Historiam Langobardorum, atque post Einhardi cap. 31 quædam ex monacho Saggallensi decerpta continent.

Præter hos sexaginta Codices, nominandi videntur C 1) C. bibl. regie Parisiensis, n. 5943 A, membr., sæc. XII, et

C 1 a) C. olim Vossianus, de quibus nondum constat cuiam classi adnumerandi sint.

C 2) Fragmentum Vindobonense in Codice bibl. Cesaræ Vindobonensis, membr., sæc. IX, vel X, nomina ventorum exhibens.

C 3) Fragmentum Pestlinense, in Codice Virgilio membr. sæc. X, aut XI, quem in museo nationis Hungaricæ anno 1821 inspexi. Sunt nomina mensium et ventorum.

C d) Fragmentum Oxoniense, sive mensium ventorumque nomina a D. Færber ex uno Junii fasciculo (116 f) in bibliotheca Bodleiana transcripta.

C e) Fragmentum Hamelense, id est, eadem nomina in Codice conventus sancti Bonifacii Hamelensis membranaceo obvia, quorum Exemplum bibliotheca regia Hannoverana servat.

Quibus subsidiis quomodo usus sim, jam dicendum restat.

Codicibus primum, quam diligenti investigatione fieri poterat, secundum classes et genera sua dispositis, nihil fere supererat, nisi ut Codicem optimum eumque omnium antiquissimum, Vindobonensem, scilicet, primo loco recensitum, reliquorum ope emendarem. Nam nec eum vitiiis, iisque manifestis, carere, non solum reliquorum cum eo collatio, sed jam accuratior ejus lectio demonstrabat. Quare vel si quando ipsius lectio per se satis tolerari posset, sed reliqui omnes ab ea discederent, unum facilius quam sexaginta fallere opinatus, lectionem ejus corrigendam censui; quod tamen tam raro et unanimi, ut dixi, diversissimorum Codicum consensu factum est, ut suamet ipsa ratione consistere posse videatur. Lectiones Codicis Vindobonensis non a me receptas omnes in annotationibus recensui; reliquorum Codicum si unus alterve levissima quaque in re a cæteris discederet, id in antiquioribus tantum vel melioribus, e. g., 2, 2 b, c. 3, 4 B 1, 2, indicavi, cum nec pessima quæque scribarum (ne dum editorum!) menda conjecturasve nosse ullius hominis intersit, nec iis colligendis otium meum vel animus sufficeret. Quod mihi in vitium verti, tantum ahest ut verear, quin potius, doctos viros, vel ita inutilia congeri, conquesturos esse, prævideam.

Divisionem operis a Besselio institutam, propter legentium commoda retinendam ratus, duobus tantum locis immutavi, quod neminem in errorem inducere posse confido.

Editiones anteriores fuerunt:

1. Nuenarii anno 1521, dissertatione de origine et

cognoscitur. et purissime veritatis, utpote, quibus pene omnibus interfuit testimonio roborasse. Natus enim in orientali francia in pago qui dicitur moingeuui. in fuldensi cenobio sub pedagogio sancti bonifacii martiris prima rudimenta suscepit. Inde ab angolfo (a bangolfo) abbate. monasterio (monasterii) supradicti in palacium Karoli translatus est, etc. Sequitur nunc vero relabentibus in contraria studii lumen sapientie. quod minus diligitur. rarescit in plurimis. Predictus itaque homuncio, nam statura despicabilis videbatur. in aula Karoli amatoris sa-

A sedibus priscorum Francorum præmissa, et Einhardi Annalibus subjectis, eujus supra (Cod. 8 b) mentionem injeci. Repetita est an. 1532 Basileæ in collectione Scriptorum Germanicorum Frechtiana, an. 1561 (in Exemplis quæ evolvi, ultimo numero in 2 mutato, jam 1562 legitur) Coloniae Agrippinæ in-12°, an. 1616. Lipsiæ, excudente Justo Jansonio, in-4°, an. 1707, in Heineccii et Leukfeldi Scriptoribus rerum Germanicarum. Schminkius et a beato Rhenano libris rerum Germanicarum an. 1551 insertam esse dicit, sed nec ego nec amicorum ullus ejusmodi Exemplum aspexit, et tali additioni ratio libri vehementer adversatur. Reliquæ autem Editiones omnes, licet haud raro ab ea recedant, Nuenariæ ut principio et fundamento suo innituntur.

2. Justi Reuberi in Scriptoribus rerum Germanicarum an. 1584 Codicibus duobus, qui ad Codd. 9, 10, 10 b, 10 c, proxime accedunt, adhibitis, libri Nuenarii lectiones primus suspectas reddidit, nec tamen emendare aggressus est. Eamdem recensionem in altera Scriptorum Reuberi editione an. 1619 et in Franzii Historia Caroli Magni Argentinae a. 1644 in-4° invenies; tertius Scriptorum Reuberi Editor, Joannes, an. 1726 varietatem lectionis Schminkianæ subjecit.

3. Freheri an. 1613 de qua supra (Cod. 4 b) dixi.

4. Andree Duchesne, tomo II Scriptorum Francic. an. 1636. Textum ope quinque Codicum, qui inter regios Parisienses supra adductos habeantur, correxit.

5. Bollandi an. 1643, de qua supra (Cod. 7 b, et 15) judicium tuli. Editor dissertationem de reliquis Caroli Vitis et de Einhardo præmisit, textui annotationes subjecit.

6. Friderici Besselij Helmstadii an. 1667, in-4°. Editio Codicis Florentini (B 2) lectionibus prolati excellit. Annotationes ejus, licet multam eruditionem testantes, semper fere ululis Athenas portatis æquaveris.

C 7. Joannis Hermanni Schmincke Trajecti ad Rhenum an. 1711 in-4°. Primus Codicum Bodleiani, Lugdunensis, Cajogonvillensis, Sionensis, et Casselani, præterea Alberti Stadensis aliorumque scriptorum qui Einhardum secuti sunt, lectiones dedit, et textum summo annisu emendare et illustrare conatus, Besselij commentarium, Bollandi notas, Goldasti animadversiones eoque manuscriptas, Nuenarii dissertationem de origine Francorum, Freheri de statura Caroli Magni, et suum de Vita et scriptis Einhardi commentarium operi adjecit.

8. Bouqueti an. 1744, tomo V Scriptorum Gallicorum; adhibitis novem Codicibus regis Parisiensibus, quos inter et Chesnianos fuisse opinari licet.

9. Nicolai Heerkens. Groningæ an. 1755 in-8°; Schminckium ut plurimum sequitur.

10. Gabrielis Godofredi Bredow, Helmstadii an. 1806, in-8°. Præter vetera subsidia Alberti Stadensis et Henrici de Hervordia, qui Einhardum exscripserunt, lectiones attulit, et conquisitis undique quæ Einhardo illustrando inservire possent, id præcipue efficere voluisse videtur, ut tristissimo tempore Germanos antiquæ virtutis exemplo ad redintegrandam eam incitaret. Quod ad efficiendum utinam semper historia patria valeat!

Einhardi libellus, mox ut prodiit, ingenti omnium

piencie. tantum glorie incrementi. merito providencie et probitatis est assecutus. ut inter omnes regie maiestatis ministros pene unus haberetur. Cui rex id temporis potentissimus et sapientissimus plurima familiaritatis sue secreta committeret etc. Hec dicimus ut in dictis eius minus. quisque habeat dubitationis Sequitur huic opusculo Ego Strabus. tytulos et incisiones prout visum est congruum. inserui. ut ad singula faciliter querenti quid placuerit elucescat accessus. fuit prologus. Baugolfus, Sturm successor. annis 779-802 monasterio Fuldensi præfuit.

applausa exceptus, mox ab historicis qui Caroli tempora attingerent, sæpissime defloratus est. Quorum numerus cum mediæ ævi decursa semper auctus sit, hic antiquissimos tantum eorum et Einhardo cœtaneos, Einhardum Fuldensem qui opus suum circa annum 830 incœpit, chronographum Fontanellensem, Theganum, Anonymum Vitæ Ludovici auctorem, nominasse sufficiat, quorum tres Caroli

Vitam exscripsisse, Theganum eam saltem imitatum esse, pro explorato habemus. Sæculo nono medio Ruodolfus Fuldensis monachus in Historia translationis sancti Alexandri plurima inde mutuatus est; Arnulfo rege, poetam Saxonem Vitam versibus expressisse, et sæculo duodecimo Radevicum in Fridrico imperatore depingendo eam præ oculis habuisse, jam antea viri docti monuerant.

EINHARDI PRÆFATIO

IN VITAM BEATI CAROLI MAGNI.

(Pertz, Monumenta Germaniæ historica.)

Vitam et conversationem, et ex parte non modica **B** res gestas ¹ domni et ² nutritoris ³ mei Karoli, excellentissimi et merito famosissimi regis, postquam scribere animus tulit, quanta potui brevitate complexus sum; operam impendens, ut de his quae ad meam notitiam pervenire potuerunt, nihil omitterem, neque prolixitate narrandi nova quaeque ⁴ fastidientium animos offenderem; si tamen ⁵ hoc ullo modo vitari potest, ut nova scriptione ⁶ non offendantur, qui vetera et a viris doctissimis atque disertissimis confecta monumenta ⁷ fastidiunt. Et quanquam ⁸ plures esse non ambigam, qui otio ac litteris dediti, statum aevi praesentis non arbitrentur ita negligendum, ut omnia penitus quae nunc sunt, velut nulla memoria digna, silentio atque oblivione tradantur, potiusque velint, amore diuturnitatis illecti, aliorum praecleara facta qualibuscunque scriptis inserere, quam sui nominis famam posteritatis memoriae nihil scribendo subtrahere, tamen ⁹ ab huiusmodi scriptione non existimavi temperandum, quando mihi conscius eram, nullum ea veracius quam me scribere posse, quibus ipse interfui, quaeque praesens oculata, ut dicant ¹⁰, fide cognovi, et utrum ab alio scriberentur necne, liquido scire non potui ¹¹. Satiusque iudicavi eadem cum aliis velut communiter litteris mandata memoriae posterorum tradere, quam regis excellentissimi, et omnium suorum ¹² optate maximi, clarissimam ¹³ vitam et egregios atque moderni temporis hominibus vix imitabiles actus pati oblivionis tenebris aboleri. Suberat et alia non irrationabilis, ut opinor, causa, quae vel sola sufficere posset, ut me ad haec scribenda **D**

compelleret, nutrimentum videlicet in me impensum, et perpetua, postquam in aula ejus conversari coepi, cum ipso ac liberis ejus amicitia; qua me ita sibi devinxit, debitoremque tam vivo quam mortuo constituit, ut merito ingratus videri et judicari possem, si tot beneficiorum in me collatorum ¹⁴ immemor, clarissima et illustrissima hominis optime ¹⁵ de me meriti gesta silentio praeterirem, patererque vitam ejus, quasi qui nunquam vixerit, sine litteris ac debita laude manere ¹⁶. Cui scribendae atque explicandae non meum ingeniolum, quod exile et parvum, immo paene ¹⁷ nullum est, sed Tullianam par erat desudare facundiam. En tibi librum, praeclarissimi et maximi viri memoriam continentem, in quo praeter illius facta non est quod admireris, nisi forte, quod homo ¹⁸ barbarus et in Romana locutione perparum exercitatus, aliquid me decenter aut commode Latine scribere posse, putaverim, atque in tantam impudentiam proruperim, ut illud Ciceronis putarem contemnendum, quod in primo Tusculanarum libro ¹⁹, cum de Latinis scriptoribus loqueretur, ita dixisse legitur: *Mandare quemquam, inquit, litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis et otio et litteris. Poterat quidem haec oratoris egregii sententia me a scribendo deterrere, nisi animo praemeditatum haberem, hominum iudicia potius experiri, et scribendo ²⁰ ingenioli mei periculum facere, quam tanti viri memoriam, mihi parcendo, praeterire.*

VARIANTES LECTIONES.

¹ modica gestas ² b. m. gesta ² c. 3. ³ d. et deest ³ b. ⁴ et n. m. deest ³. ⁵ n. q. deest ² c. ⁶ off. licet hoc ³. ⁷ descriptione ² b. 3. ⁸ monumenta omnes praeter ². 3 b. 8. 11 b. 11 c. B ² b. ⁹ quamvis ⁴ b. 7. 8. 8 b. 11 c? ¹⁰ tamenque ². ¹¹ ferunt ³ c. ¹² debui ⁶. ¹³ deest ³. clarissimi ³ c. 6. ¹⁴ cumulatorum ⁶. ¹⁵ optimi corr. optime ². optimi ² b. 3. 3 b. c. B ² b. ¹⁶ remanere ⁶ b. 7. 11 b. c. d. ¹⁷ deest ³. ¹⁸ et haec sc. 5. 6. 6 b. 7. 8. 11. 11 b. c. d. 15.

NOTÆ.

^a L. e. Germanus; Cf. Suetonii Caligul. c. 47.

^b Cap. 3. SCHMUCKE.